

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2023 • 134-155

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1278633

TÜRKİYE'DEKİ MAHALLİ ARAP LEHÇELERİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

A Bibliography Experiment On Local Arabic Dialects in Turkey

İbrahim ÖZCAN

Dr., Ankara, Türkiye.

Dr., Ankara, Turkey.

ibrahimozcan63@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-1046-2260>

Ömer ACAR

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı,
Ankara, Türkiye.

Assoc. Prof., Ankara University, Faculty of Divinity, Department of Arabic Language and
Rhetoric, Ankara, Turkey.

oacar@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5266-4840>

Ramazan KILIÇ

Arş. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı,
Çorum, Türkiye.

Res. Assist. Prof., Hitit University, Faculty of Divinity, Department of Arabic Language and
Rhetoric, Çorum, Turkey.

ramazankilicc@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5763-822X>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 07.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 15.05.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2023

Bu çalışma, "121K118 numaralı Tübitak-1002 Hızlı Destek Projesi" kapsamında desteklenmiştir.

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (İbrahim Özcan-Ömer Acar-Ramazan Kılıç).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

TÜRKİYE'DEKİ MAHALLİ ARAP LEHÇELERİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

A Bibliography Experiment On Local Arabic Dialects in Turkey

Öz

Bu çalışma, Türkiye'deki mahalli Arap lehçeleri üzerine yapılan çalışmaların bir araya getirilerek değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Arap diyalektleri, doğal yayılım sahası olan Arap ülkeleri dışında Türkiye sınırları içerisinde de kayda değer düzeyde konuşulmaktadır. Anadolu topraklarına oldukça erken sayılabilecek bir dönemde göç eden Araplar, yüzyıllardır farklı medeniyetlerle iç içe yaşamış ve kendi kültürel özelliklerini büyük oranda koruyarak günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Kültürel kimliklerini korumalarında en önemli faktör kuşkusuz Arap dili olmuştur. Anadolu'ya yerleşen Araplar, bölgedeki diğer etnik unsurlara ve farklı milletlerin hakimiyeti altında yaşamalarına rağmen ana dillerini kendilerine has sosyolojik bir gelişim ve dönüşüm içerisinde muhafaza etmeyi başarmışlardır. Mahalli Arapça hakkında yapılan çalışmaların genişletilerek dilbilim çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye'deki mahalli lehçeler üzerine gerçekleştirilecek araştırmalara ışık tutmak adına geçmişte yürütülen araştırmaların literatür boyutu ortaya konulmuştur. Çalışmanın kapsamı kitaplar, tezler, makaleler ve kongre-sempozyumlar olarak belirlenmiştir. Araştırmacılara derli toplu bibliyografik bilgi sunan makalenin Arap diyalektleri konusunda sonraki çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, lehçebilim, mahallî Arap lehçeleri, Türkiye Arapları, bibliyografya.

Abstract

This study aims to collect and evaluate the studies on the local Arabic dialects in Turkey. Arabic dialects are spoken at a significant level within the borders of Turkey, apart from the Arab countries that have a natural spread. The Arabs, who migrated to the Anatolian lands very early, have lived with different civilisations for centuries and have survived to the present day by preserving their cultural characteristics to a large extent. The most important factor in maintaining their cultural identity was undoubtedly the Arabic language. The Arabs who settled in Anatolia managed to preserve their mother tongue in a unique sociological development and transformation, despite living under the domination of other ethnic elements and different nations in the region. Studies on local Arabic should be expanded and carried out within the linguistics framework. In this context, to shed light on the research to be carried out on the regional dialects in Turkey, the literature dimension of the investigations carried out in the past has been revealed. The scope of the study was determined as books, theses, articles and congress symposiums. It is aimed that this article will be a guide for studies on Arabic dialects.

Keywords: Arabic language, dialectology, local Arabic dialects, Arabs in Turkey, bibliography.

GİRİŞ

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, sonraki çalışmalara ışık tutması açısından Anadolu Arap diyalektleri alanındaki araştırmaları derleyen kapsamlı bibliyografik bir çalışma yapılmamıştır. Acat (2018) Avrupalı araştırmacıların alana dair çalışmalarını derlemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de konuşulan Arap diyalektlerini konu edinen çeşitli araştırmaların baş kısımlarında önceki çalışmalara atıf yapıldığı görülmektedir. Önceki araştırmaların toplu şekilde sunmuş olduğu veri hiç kuşkusuz yeni araştırmalara önemli oranda perspektif sunacaktır. Arap diyalektolojisi çok geniş bir konu olduğundan gerek kapsam kısıtlılığı gerekse özgünlüğü yönüyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde yaşayan Arapların konuştukları mahallî lehçeler hakkında yapılan yerli-yabancı araştırmalar itibara alınmıştır. Kategorik olarak toplamda dört kısım bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; müstakil kitaplar/kitap bölümleri, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, kongre ve sempozyum bildirileri ve saha araştırmalarıdır (118 kaynak). Her bir bölüm altında sunulan çalışmalar kendi içerisinde tarih sırasına göre verilmiştir.

1. Müstakil Kitaplar/Kitap Bölümleri

Bu başlık altında ele alınan araştırmalar toplam 33 kaynaktan oluşmaktadır. Bu bağlamda Anadolu'da konuşulan Arap lehçeleri üzerine yapılan araştırmaların ilk olarak Avrupa'da başladığı, Türkiye'de ise ancak son çeyrek yüzyılda artış gösterdiği görülmektedir. Avrupalı araştırmacıların çalışmalarının daha çok bölgenin etnik yapısı üzerine inşa edildiği gözlemlenmektedir. Anadolu'nun Türk devletlerinin hükmüne girmesinden önce ve sonra varlığını sürdüren etnik gruplar tarihsel ve sosyolojik zaviyeden olduğu kadar dilsel açıdan da değerlendirilmiştir. Özellikle dini açıdan farklılık arz eden toplulukların Batılı araştırmacıların daha fazla ilgisini çektiği ve bölgenin farklı yönlerden araştırılmasını tetiklediği söylenebilir.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda ise genel olarak fasih Arapça ve mahallî lehçeler arasındaki farklar inceleme konusu yapılmıştır. Mahallî lehçe araştırmalarının büyük oranda Mardin, Siirt, Hatay ve Urfa şehirleri ile civar yerleşim birimleri üzerinde yoğunlaştığı, diğer bölgelere ilginin nispeten daha az olduğu görülmüştür. Çalışmalarda, içerik açısından ağırlıklı fonetik ve morfolojik konular işlense de sözdizimi ve söz varlığına ilişkin veriler de yer almaktadır. Dilbilim veya lehçebilimin belli bir alt başlığını temel alan, bütün ilgisini bu yönde yoğunlaştıran bir çalışma tespit edilmemiştir. Bahsedilen araştırmaların önemli bir kısmı ilgili lehçeyi tanıtmak amacıyla kaleme alındığı için daha ayrıntılı incelemeler doktora düzeyindeki çalışmalara havale edilmiş gibidir. Bu düzeyde yapılan çalışmalara ilişkin ayrıntılılar ilgili başlıkta yer aldığından, şimdilik, alanda fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksik açıdan doldurulması gereken ciddi boşluklar olduğunu söylemekle yetinebiliriz. Kitap ve kitap bölümü kapsamındaki çalışmalar kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

1. Haim Blanc (1964). **Communal Dialects in Baghdad**. Yazar, Mezopotamya'da konuşulan dillerin farklılıklarını incelerken Arap diline ait olan "Qeltu" ve "Gilit" lehçelerinin temel özellikleri ve farklılıklarına eserinde yer vermiştir.
2. H. J. Saase (1971). **Linguistische Analyse des arabischen Dialekts der Mhallamiye in der Provinz Mardin (Südosttürkei)**. Mardin'deki Muhallamî lehçesine dair ilk çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.
3. Otto Jastrow (1973). **Daragözü: Eine arabische Mundart der Kozluk-Sason-Gruppe (Südostanatolien)**. Eser, Kozluk-Sason lehçe gurubunu gramer ve metin içeriğiyle birlikte konu edinmektedir.
4. Otto Jastrow (1978). **Die mesopotamisch-arabischen qeltu-Dialekte**. Yazar, "qeltu" ismiyle nitelendirdiği ve Hristiyan ve Yahudilerin yanı sıra, Türkiye'nin doğusunda konuşulan Arap lehçesini bu araştırmada incelemektedir.
5. Alexander Borg (1985). **Cypriot Arabic**. Eserde Kıbrıs adasında yüzyıllardır yaşayan Arapların lengüistik ve diyalektik özellikleri ele alınmaktadır.

6. Otto Jastrow (1994). **Der Neuaramäische Dialekt Von mlahsô**. Müellif, Diyarbakır'da 1968-1969 yılları arasında iki köy sakininden alınan bilgilere göre oluşturulmuştur. Çalışmada özlü bir gramer, dört konuşmacının Almanca tercümesi metinleri (76 sayfa) ve etimolojik bilgilerin de yer aldığı iki bölümlük bir sözlük yer almaktadır.
7. Arnold Werner (1997). **Die arabischen Dialekte Antiochiens**. Eserde Antakya'da yaşayan Alevi, Sünni, Hıristiyan ve Yahudi gruplar tarafından konuşulan yaklaşık 90 Arap lehçesinden bahsedilir. Bu lehçeler karşılıklı olarak fonolojik ve morfolojik yönleriyle ayrıntılı olarak ele alınır.
8. Stephan Procházka (2002). **Die arabischen Dialekte der Çukurova (Südtürkei)**. Kitapta Çukurova bölgesi Adana, Mersin ve Tarsus olmak üzere toplam üç bölümde incelenmiştir. Yazar, bir yıla yakın kaldığı bu bölgenin mahallî lehçeleri hakkında fonetik, morfolojik ve sentaks özellikleri itibariyle önemli bilgiler sunmaktadır.
9. Bo Isaksson (2005). **New Linguistic Data from the Sason Area in Anatolia**. Yazar Türkiye'nin güneydoğusunda yaşayan Arapların Türkler ve Kürtlerle olan ilişkilerini aktardıktan sonra, Suriye'nin Amuda şehri ile Batman'ın Sason ilçesi arasındaki mahalli lehçeleri zamirler, sayılar ve bazı fonetik özellikler üzerinden kıyaslamıştır.
10. Otto Jastrow (2006). **Anatolian Arabic**. İlgili kitap bölümünde, Anadolu Arapçası üç kısma ayrılarak ses, yapı, söz dizimi ve söz varlığı boyutlarıyla genel olarak incelenmektedir.
11. George Grigore (2007). **L'Arabe Parle a Mardin: Monographie D'Un Parler Arabe Peripherique**. Yazar, fonetik, morfoloji ve sentaks açısından Mardin Arapçasının karakteristik özelliklerini ele almaktadır.
12. Ablahad Lahdo (2009). **The Arabic Dialect of Tillo in the Region of Siirt (South-eastern Turkey)**. Kitapta Siirt ilinin Tillo ilçesinde konuşulan Arapça müstakil bir eser kapsamında ele almıştır. Eser, Tillo Arapçası hakkında önemli bilgiler içermektedir.
13. Shabo Talay (2011). **Arabic Dialects of Mesopotamia**. Müellif çalışmasında Mezopotamya bölgesi bağlamında Türkiye'deki lehçelere de değinmektedir.
14. Necim Gül (2013). **Siirt Arapçasını Kurtarmak**. Yazar bu eserinde, bölge kültürüne katkıda bulunmak amacıyla Siirt bölgesinde yaşayan sözlü kültürün bir parçası olan Arap lehçesinin korunması gerektiğinin altını çizerek, Siirt Arap lehçesiyle ilgili bilgiler vermektedir.
15. Davut Orhan (2015). **Midyat Yöresel (Muhalleme) ve Sözlü Edebiyatı**. Eserde Mardin-Midyat'ta konuşulan lehçenin dil özellikleri, sözlü edebiyatı, etimolojisi ve diğer dillerle etkileşimi incelenmiştir.
16. Otto Jastrow (2015). **The position of Mardin Arabic in the Mesopotamian-Levantine Dialect Continuum in Arabic and Semitic Linguistics Contextualized**. Kitap bölümü olarak hazırlanan çalışmada Mardin'de konuşulan Arap lehçesinin Mezopotamya Arap lehçeleriyle karşılaştırması yapılmaktadır.
17. Abdülhakim Önel (2016). **Harran Arap Nüfusunun Yerleşmesi ve Meseller Örneğinde Harran Lehçesinin Dilsel Özellikleri**. Yazar, Harran Arap Lehçesinin dilsel özelliklerini, darbimeseller üzerinden anlatmıştır.
18. Faruk Akkuş (2016). **Clause Structure in Contact Contexts: the Case of Sason Arabic**. Çalışmanın ana temasını Sason Arapçasındaki olumsuz cümle yapıları oluşturmaktadır. Yazar, Sason Arapçasını Irak'ta konuşulan Arapça dışında Kürtçe ve Türkçe dilleriyle kıyaslayarak dilbilimsel bir yöntem takip etmiştir.
19. George Grigore, (2017). **Polyfunctional Latin Graphemes Used in Writing the Spoken Arabic of Siirt**. Siirt Arapçasının yazılı formunda Latin alfabesiyle kullanılması için yapılmış dikkat çekici bir çalışmadır.
20. Mehmet Şayır (2017). **Mardin Arapça Diyalekti**. 2017 yılında Gazi Üniversitesi'nde aynı isimle hazırlanan doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olup, Mardin Arapçasının dil

özelliklerini ses, biçim bilgisi ve söz dizimi olarak üç bölüme ayırarak konuya dair zengin örnekler vermiştir.

21. Mehmet Şefik Görgin (2017). **Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası**. Kitapta, Siirt lehçesine dair verilen ses, biçim ve söz dizimi örnekleri öne çıkmaktadır.
22. Abdülhakim Önel (2018). **Harran'da Konuşulan Arap Lehçesi Üzerinde Bir İnceleme**. Yazar, Harran Arapçasını öz bir şekilde tanıtarak bu lehçeyi ses, biçim ve söz dizimi açısından incelemiştir.
23. Faruk Akkuş (2018). **Peripheral Arabic Dialects**. Bu çalışmada Mardin, Sason, Siirt/Tillo ve Diyarbakır bölgelerindeki mahalli lehçeler üzerine yapılan çalışmalar ekseninde ses, şekil ve söz dizimi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Yazar, Mardin dışındaki lehçelerin yeterli seviyede araştırılmadığını belirterek Kozluk-Muş ve Diyarbakır bölgesinde daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerektiğinin altını çizmektedir.
24. Faruk Akkuş-Elabbas Benmamoun (2018). **Syntactic outcomes of contact in Sason Arabic**. Yazarlar, Sason Arapçasını sözdizimi açısından değerlendirerek, yörede konuşulan Türkçe ve Kürtçe dillerinin Sason Arapçası üzerindeki etkisini karşılaştırmalı biçimde incelemişlerdir.
25. Gisela Procházka-Eisl, Stephan Procházka (2018). **The Arabic speaking Alawis of the Çukurova: The transformation of a linguistic into a purely religious minority**. Araştırmacılar bu eserde, Çukurova bölgesindeki Alevi inancına sahip yurttaşları inceleme konusu yaparak sosyolojik perspektiften hareketle daha çok dil kayıpları üzerinde durmuşlardır.
26. Yaşar Acat (2018). **Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri**. Eser, bu alanda yazılmış çeşitli makaleler ve tezlerden üretilen çalışmalardan oluşan bir derleme niteliğindedir. Kitapta Siirt ve çevresi, Şanlıurfa (Harran), Mardin, Hatay ve çevresi, Çukurova ve Antep-Kilis illerindeki Arap lehçelerinin dil ve üslup özellikleri genel anlamda tanıtılmaya çalışılmıştır.
27. Adnan Memduhoğlu (2019). **Siirt Arapçası**. Eser, Siirt Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü tarafından düzenlenen "Siirt Arapçası, Dünü, Bugünü ve Yarını" adlı çalıştay notlarının derlemesidir.
28. Ahmet Abdülhadioğlu (2019). **Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri**. Yazar, Mardin yöresinde yürüttüğü saha çalışmalarında derlediği atasözlerini kitaplaştırmıştır. "Saha araştırmaları" kapsamında ilgili eser hakkında geniş bilgi verilecektir.
29. Ahmet Abdülhadioğlu (2019). **el-Edebu's-Şefehî el-Arabi fi Mardin**. Derleme şeklinde hazırlanan eserde 11 araştırmacının Mardin lehçesinin dilsel ve kültürel özelliklerine dair incelemeleri yer almaktadır.
30. Otto Jastrow – Shabo Talay (2019). **Der neuaramäische Dialekt von Midyat (Midyoyo)**. Eser, elli yıllık bir süre boyunca Midyatlı toplam dokuz konuşmacının katılım sağladığı ve yazılı formata dönüştürülen metinleri içermektedir. Tarım, yöresel mutfak ve geleneklere ilişkin metinlerin yanı sıra geleneksel hikâyeler ve azizlerin efsanelerine bu kitapta yer verilmiştir.
31. Stephan Procházka (2019). **The Arabic Dialects of Northern Iraq**. Yazar, Irak'ın kuzeyi ve Türkiye'nin güney hattında yaşayan Arapların dilsel özellikleri hakkında bazı bilgiler vermiştir.
32. Faruk Akkuş (2020). **Anatolian Arabic**. Çalışmada Sason ve Tillo bölgesi Arapçası, ses, biçim, söz dizimi ve söz varlığı bakımından incelenirken civar bölgelerde konuşulan dillerin etkilerine değinilmiştir.
33. Stephan Procházka (2020). **Arabic in Iraq, Syria, and Southern Turkey**. Yazar, Türkiye'nin güneyi ile Irak ve Suriye'nin kuzey bölgesinde yaşayan Arapların lehçe

özelliklerini fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksik açılardan karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

2. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Tez kategorisinde toplamda 21 adet lisansüstü tez çalışması tespit edilmiştir. Büyük bir kısmı Türkiye’de hazırlanan bu araştırmalarda genellikle mahallî bir lehçe ile fasih Arapça arasında kıyaslamalara gidilmiş, çeşitli fonetik, morfolojik, söz dizimsel ve leksik konular irdelenmiştir. Bu çalışmaların ortak tespiti olarak, Türkiye’nin Arap ülkeleriyle komşu olduğu sınır hattında konuşulan Arapçanın fasih Arapçaya daha yakın olduğu saptaması öne çıkmaktadır. Tez çalışmalarını gerçekleştiren araştırmacılar, genellikle, konuştukları mahalli lehçeleri araştırma konusu yapmışlardır. Ancak -Özcan (2023) hariç- Türkiye’deki yerel Arap lehçeleri karşılaştırmalı bir şekilde inceleyen bir çalışma tespit edilememiştir. Ayrıca hazırlanan tez çalışmalarının büyük bir kısmı yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle doktora düzeyindeki çalışmalara ihtiyaç duyulduğunun altını çizmek gerekir. Söz konusu tezleri hazırlandığı yıllara göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Hans Jürgen Sasse (1971). **Linguistische Analyse des Arabischen Dialekts der Mhallamiye in der Provinz Mardin (Südosttürkei)**. Mardin-Midyat-Turabdin bölgesinde konuşulan Mhallemî lehçesine dair hazırlanmış ilk doktora tezi olması hasebiyle sonraki çalışmalara ışık tutmuştur.
2. Davut Orhan (2014). **Midyat Yöresel Arapçasında (Muhallemi) Anlatılar ve Özellikleri**. Yöre halkından derlenen örnekler üzerinden Midyat Arapçası dilbilimin genel konuları çerçevesinde incelenmiştir.
3. Faruk Akkuş (2014). **The Functional Categories And Phrase Structure of Sason Arabic**. Bu tezde Sason Arapçasının bugünkü durumu genel hatlarıyla anlatılırken özellikle cümle yapısı, örnekler üzerinden tanıtılmıştır.
4. Mehmet Yılmaz (2014). **Adana Kozan İlçesinde Yaşayan Arap Kökenli Vatandaşların Dil Yapılarının İncelenmesi**. Bu tezde Adana’nın Kozan ilçesinde yaşayan Arapların dil yapılarındaki özellikler, yöre halkının diline etkileri ve yazı dili olan Arapça arasındaki yapısal farklılıklar ele alınmıştır.
5. Mahmut Ağbaht (2014). **Hatay Yerleşik Arap Diyalektleri: WALS'e Göre Dil Özellikleri**. Hatay’ın Samandağ ilçesinde konuşulan Arap diyalektinin ses, biçim ve cümle bilgisi yönünden temel özellikleri betimlenmiştir.
6. Faruk Akkuş (2014). **Sason Arapçasının İşlevsel Kümeleri ve Öbek Yapısı**. Çalışmada cümle yapısına dair örnekler üzerinden Sason Arapçası tanıtılmıştır.
7. Abdul Rahim al-Mohamad al-Mahmoud (2015). **Yabancı Dil Olarak Arapça Öğreniminde Lehçelerin Etkisi**. Araştırma, lehçelerin dil özelliklerinden çok, standart Arapçayı öğrenmedeki etkileri konusunu incelemiştir.
8. Abdülhakim Önel (2016). **Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça Meseller ve Tahlilleri**. Tezde, Arap Lehçeleri ses, biçim ve söz dizim bağlamında tanıtılmış, darbimeseller bağlamında Harran Arapçasının Fasih Arapçaya olan yakınlığı anlatılmıştır.
9. Yusuf Özcan (2016). **Mersin'in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arapça Üzerine Bir Derleme Çalışması**. Müellif, Tarsus lehçesinin fonetik, morfoloji ve sentaks açısından temel özelliklerini tespit etmiştir. Bölge halkı ile yapılan görüşmeler ve bazı metin örnekleri ile araştırma desteklenmiştir.
10. Mehmet Şayır (2017). **Mardin'de Konuşulan Arapça Lehçenin Ses Bilgisi Biçim Bilgisi ve Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi**. Bu tezde Mardin Arap diyalektinin ses, biçim ve söz dizim bilgisi işlenmiş, mevcut konu başlıkları zengin örneklerle desteklenmiştir. Bu çalışma daha sonra Mardin Arapça Diyalekti başlığıyla kitap olarak basılmıştır.

11. Bengisu Görgün (2017). **Türkiye'de Dil Hakları: Çukurova Bölgesi Arapça Lehçesi Örneği**. İlgili tezde, Çukurova bölgesinde dilin kültürü yaşatan temel unsur olduğu vurgulanmış ancak lehçe ile ilgili konular dil perspektifinden değil, siyasi ve ideolojik açıdan ele alınmıştır.
12. Melike Yiğit (2017). **Hatay'ın Samandağ İlçesinde Konuşulan Arapça Üzerine Bir Derleme Çalışması**. Samandağ Arapçası ses, biçim ve cümle bilgisinin temel özellikleri itibarıyla incelenirken, araştırma örnek metinler ve küçük ölçekli sözlük ile desteklenmiştir.
13. İbrahim Özcan (2017). **Harran Arapçası Dil ve Üslup Özellikleri**. Çalışmada, Harran Arap lehçesi, dil ve üslup özellikleri (ses, biçim ve söz dizim) bağlamında genel olarak tanıtılmış, lehçeye dair darbimesel, şiir, kaside örnekleri ile eski Arap lehçelerinde yer alan ortak sözcüklere yer verilmiştir.
14. İbrahim Gülcü (2018). **Hatay Altınözü Bölgesinde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri, Deyimleri ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması**. Çalışmada, Hatay'ın Altınözü ilçesinde konuşulan Arapçanın lehçe olarak standart Arapçadan farkları atasözleri üzerinden ele alınmıştır.
15. Mehmet Ak (2019). **Mahalleli Lehçesinde Fiiller ve Fasih Arapçadaki Fiillerle Karşılaştırması**. Bu çalışmada Midyat Arapçası sesbilim, biçimbilim ve sözdizimi bakımından betimlenerek, Fasih Arapça ile karşılaştırılmıştır.
16. Sıtkı Çiçek (2019). **Siirt Arap Dialektinde Kullanılan Atasözü ve Deyimler Üzerine Bir Çalışma**. Bu tezde, Siirt Merkez, Tom (İkizbağlar), Fırsêf (Dereyamaç), Fıskın (Doluharman), Isnép (Çatılı) ve Hâlenzé gibi civar köyler ile Tillo ilçesinde yaşayan Arapların, yerel Arap lehçesinde kullandıkları atasözleri ve deyimleri incelenmiştir.
17. Sedat Akay (2020). **Günümüz Siirt Arapçası**. İlgili tezde, Siirt'te konuşulan Arap lehçesinin dil özellikleri üzerinde durulmuş, bölgenin kültürel yapısı hakkında geniş bilgi verilmiştir.
18. Nesrin Derbas (2021). **Mardin'de Konuşulan Arapça Lehçesinin Kültürel Kimliği**. Arapça olarak hazırlanan tezde Mardin lehçesi ile ilgili incelemeler yer almakla birlikte daha çok bölgenin kültürel özellikleri üzerinde durulmuştur.
19. Abdülhakim Önel (2022). **Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Dialektinin Dil Bilimsel Özellikleri ve Sözlü Edebiyat Malzemeleri**. İlgili tezde, Harran Arap lehçesinin dil özellikleri ve sözlü edebiyatına dair geniş incelemelere yer verilmiş, kapsamlı bir çalışma ortaya konmuştur.
20. İzzettin Çelik (2022). **Mardin Lehçesinde Kullanılan Arapça Atasözü ve Duaların Fasih Arapça ve Türkçedekilerle Mukâyesesi (Gökçe Köyü ve Çevresi Örneği)**. Bu çalışmada, Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan atasözü ve dualar, fasih Arapça ve Türkçedekilerle karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır.
21. İbrahim Özcan (2023). **Türkiye'de Konuşulan Arap Lehçeleri-Karşılaştırmalı Bir İnceleme**. 121K118 proje numarası ile Tübitak tarafından desteklenen bu tezde, Türkiye'de konuşulan yerel Arap diyalektleri fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksik açıdan karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İlgili tez, konu bütünlüğü ve genişliği açısından alanda ilk olma özelliğine sahiptir.

3. Makaleler

Toplam sayısı 57 olan makale çalışmalarının bir kısmı batıda, bir kısmı Türkiye'de hazırlanmış olup, bazıları ise çeşitli sempozyumlarda sözlü olarak sunulmuş bildirilerin genişletilmiş halinden ibarettir. İçerik itibarıyla batılı araştırmacıların mahallî lehçeleri ilk olarak coğrafi ve tarihsel yönüyle inceledikleri görülmektedir. Mahalli lehçelerin kategorilere ayrılması ve yayılımı gibi genel konular yabancı araştırmacıların neredeyse tamamının değindiği

ve birbiriyle büyük oranda örtüşen konulardır. Bölgede yaşayan Yahudi ve Hristiyan Araplar dışında, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Kıbrıs adasındaki Arapların konuştukları dil yapısı da inceleme konusu yapılmıştır. Tespit edebildiğimiz çalışmalar kronolojik olarak sıralanarak şu şekilde tanımlanabilir:

1. Albert Socin (1882). **Der arabische Dialekt von Mösul und Märdin**. Yazar, Musul ve Mardin lehçelerinde kaleme alınmış örnek metinler üzerinden iki lehçeyi karşılaştırmıştır. Ayrıca bu çalışma, alanda kaleme alınan ilk araştırmalardan birisi olma özelliğine sahiptir.
2. Otto Jastrow (1969). **Arabische Textproben aus Mardin und Äzex**. Alanın üretken araştırmacılarından olan yazar, akademik hayatının erken dönemlerinde kaleme aldığı bu makalesinde Mardin-İdil hattında konuşulan yerel Arapçaya ilişkin metin örneklerine yer vermiştir.
3. Otto Jastrow (2006). **Arabic Dialect Clusters in Turkey - Towards a Comparative Typology**. İlk olarak 19-20 Kasım 2004 tarihinde İstanbul'da *Orient Institute* tarafından düzenlenen *Workshop on Turkish Dialects*'te bir bildiri olarak sunulmuş olan bu makale, Türkiye'deki Arap lehçelerinin kısımları, lehçeler arasındaki temel farklılıklar ve lehçelerin karakteristik özelliklerine dair öz bilgileri içeren bir çalışmadır. Bu makale ayrıca Muna Yüceol Özezen tarafından *Türkiye'de Arapça Diyalektleri -Karşılaştırmalı Tipolojiye Doğru* başlığıyla Türkçeye çevrilmiştir.
4. Stephan Procházka (2006). **Does geographical periphery imply linguistic periphery? The examples of the Arabic dialects of Cilicia and Urfa in Southern Turkey**. Çalışmada, Kilikya ve Urfa Arapları ana temasıyla Anadolu, Suriye ve Kıbrıs Arapları arasındaki dilsel farklılıklar karşılaştırmalı şekilde ele alınmıştır.
5. George Grigore (2007). **L'énoncé non verbal dans l'arabe parlé à Mardin**. Yazar Mardin'de kaldığı süre zarfında edindiği bilgi ve tecrübelerine dayanarak Mardin Arapçasına dair temel dil meselelerine değinmiştir.
6. Otto Jastrow (2007). **Where do we stand in the research on the Anatolian qeltu dialects?** Makalede Mardin, İdil, Siirt, Daragözü ve Diyarbakır bölgelerinde konuşulan Arapça öz bir üslupla incelenmiştir.
7. Shabo Talay (2007). **The Influence of Turkish, Kurdish and Other Neighbouring Languages on Anatolian Arabic**. Makalede yazar Türkçe ve Kürtçe dillerinin Anadolu Arapçası üzerindeki etkisini ele almıştır.
8. Mehmet Şirin Çıkar ve Abdülhadi Timurtaş (2009). **Siirt Yöresinde Konuşulan Arapçanın Temel Özellikleri**. Makalede, Siirt yöresinde konuşulan Arapçanın fonetik özellikleri lehçe disiplinleri bağlamında örneklerle açıklanmıştır.
9. Stephan Procházka (2010). **Kulturgeschichtliches und Etymologisches zur Wüsten-Trüffel nebst einem Text im arabischen Dialekt von Urfa (Südost-Türkei)**. Yazar, Şanlıurfa ve bölgede konuşulan Arap dili hakkında genel bilgiler verdikten sonra örnek metin tahlilinde bulunmuştur.
10. Otto Jastrow (2011). **Turkish and Kurdish influences in the Arabic Dialects of Anatolia**. Yazar, çalışmada Türkçe ve Kürtçenin Anadolu'da yaşayan Araplar ve konuştukları diller üzerindeki etkisini incelemiştir.
11. Ahmet Aslan (2012). **İslâmî Fetihden Emevi Döneminin sonuna kadar Diyâr-ı Muḍar'da (Harran Bölgesinde) Arap Edebiyatı Çevresi**. Bu çalışma, Mudar bölgesinde gelişen Arap Edebiyatını konu edinmektedir.
12. Mehmet Şirin Çıkar ve Abdülhadi Timurtaş (2012). **Mardin Yöresi Arapçasının Temel Özellikleri**. Çalışmada Mardin yöresinde konuşulan Arapçanın temel özelliklerine kısaca

değinilmiş, standart Arapçayla olan telaffuz farkları, kelime ve kısa cümle örnekleriyle gösterilmiştir.

13. Hasan Eren (2003). **Anadolu Türkçesinde Yabancı Ögeler**. Yazar, Andreas Tietze'nin Anadolu Türkçesindeki Rumca, Slavca, Arapça ve Farsça alıntılara ilişkin eski yazılarını toplamıştır.
14. Issam Halayqa ve Mahmut Ağbaht (2014). **Antakya ve Ramallah Arap Diyalektlerinde Tarım Terimleri: Etnografik ve Sözlüksel Bir Karşılaştırma**. Bu çalışmada Antakya ve Ramallah şehirlerinde konuşulan Arap diyalektinin dilsel özellikleri bazı tarım aletleri ve nesleler üzerinden karşılaştırılmıştır.
15. Mahmut Ağbaht (2014). **Antakya'nın Dursunlu Köyünde Konuşulan Arap Diyalekti**. Makalede ilgili lehçenin fonetik özellikleri üzerinde durulmuş ancak detaylı incelemelere yer verilmemiştir.
16. Abdulmuttalip Arpa (2015). **Fasîh (Kur'ân) Arapça Bağlamında Hatay ve Siirt Ağzları Arasında Bir Değerlendirme**. Bu makalede, Arapça konuşabilen, Siirt ve Hatay illerinde çeşitli meslekleri sürdüren sekiz gönüllünün, Kur'ân-ı Kerimden kendilerine okunan sekiz ayetten ne kadarını anladıkları test edilerek Siirt ve Hatay Arap lehçeleri arasında karşılaştırma yapılmıştır.
17. Uwe Bläsing (2015). **Anadolu Saman Yiğınları Hikâyesi**. Yazar, Anadolu ve Trakya'da yaygın olan "loda" sözcüğünün etimolojisini ele aldığı bu çalışmada Siirt Arapçasına dair dil malzemelerine de değinmektedir.
18. Ahmet Abdülhadioğlu (2016). **Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürün Korunmasında Hikaye Gecelerinin Rolü**. Bu makalede, İslam öncesi dönemden başlayarak Arap toplumlarında hikâye gecelerinin nasıl geliştiği ve Mardin özelinde hikâye gecelerinde hangi konuların ele alındığı, Arapça kültürü ve burada konuşulan yerel Arapça lehçeyi muhafaza etmede nasıl bir rol üstlendiği anlatılmıştır.
19. Habib Baygın (2016). **Midyat Yöresel Arapçası (muhallemî) ve Sözlü Edebiyatı**. Bu çalışmada Mardin'de konuşulan muhallemî lehçesinin temel özellikleri ve sözlü edebiyatı ele alınmıştır.
20. Maciej Klimiuk (2016). **The Folktale of Saint George and il-Xidîr: A Text in Christian Arabic of is-Swaydî (Samandağ) in the Turkish Hatay Province**. Makalede Samandağ bölgesinde yaşayan Hristiyanlara ait Arapça bir metin üzerinden halkın konuştuğu lehçenin temel yapısı tahlil edilmiştir.
21. Muna Yüceol Özezen (2016). **Çukurova Arapçasına Türkçeden Geçmiş Fiil Kökleri**. Müellif, Adana bölgesinde konuşulan lehçelerden birisi olan Çukurova ağzını, Türkçeden ödünçlenen fiil kökleri özelinde incelemiştir.
22. Recai Bazancir (2016), **Folklor Derlemelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Bu çalışmada, içlerinde Arapçanın da bulunduğu bazı dillere ait halk hikâye ve masalları Türkçeye çevrilerek Anadolu'da yaşayan sözlü gelenek ürünleri incelenmiştir.
23. Veysel Gürhan (2016). **Mardin Şer'îye Sicillerinde Arapçanın Belge Dili Olarak Kullanılması ve Bu Dilde Yazılan Bir Belge Türü Olarak Mülk Alım-Satımlarında Kullanılan Yöntem**. Bu makalede Mardin Arapçasının şer'îye sicillerine yansıyan yönleri ele alınmıştır.
24. Yaşar Acat (2016). **Mahallemî Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Fasîh Arapçada Kullanılan Atasözü ve Deyimlerle Mukayesesi**. Bu çalışmada Mahallemi lehçesi ve Fasîh Arapçadaki atasözleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.
25. Yusuf Özcan (2016). **Mersin'in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arap Diyalekti; Zamir ve Fiil Çekimi Bağlamında İnceleme**. Arapça kaleme alınan makalede, Tarsus ve

çevresinde konuşulan Arapçanın fiil çekimleri ve zamirleri Fasih Arapça ile kıyaslanarak lehçenin farklı fonetik ve morfolojik özellikleri üzerinde durulmuştur.

26. Cahit Akın, Otto Jastrow ve Shabo Talay (2017). **Nörşên: Ein Anatolisch-arabischer Dialekt der Sason-Muş-Gruppe**. Makalede Sason ve Muş bölgesindeki Arap lehçesinin karakteristik özellikleri karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir.
27. Erdem Akın (2017). **Başka Şehirlere Göç Etmış Siirtli Arap Ailelerin Siirt Arapçasına İlişkin Tutumları**. Yazar, bu çalışmada Siirt Arapçasının sosyolojik yönünü ele almıştır.
28. Emin Cengiz (2017). **Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası ('Arabi'l-Welêye')**. Bu makalede M. Şefik Görgin'in Siirt Arapçasına dair eseri tanıtılmıştır.
29. Karim Farouk Ahmed Abdeldaim (2017). **Mardin Dialect in the Balance of Linguistics**. Makalede, Mardin Arapçasının dil özellikleri, kelime türetme yöntemleri ve cümle yapısı üzerinde durulmuştur.
30. Mehmet Malik Bankır, Yılmaz Akdemir (2017). **Siirt Arapçasının Türkçeyle Zenginleştirilmesi**. Bu çalışmada Siirt Arapçasında kullanılan Türkçe kelimeler ele alınmıştır.
31. Musa Alp ve Yusuf Özcan (2017). **Adana-Akkapı Araplarının Fasih Arapçayı/Kur'an Arapçasını Anlama Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme**. Makalede Adana ilinin Akkapı Mahallesi'nde konuşulan lehçedeki bazı kelimeler fasih Arapça karşılıkları ile verilerek, Suriye bedevi lehçesi ve Hatay-Mersin bölgesinde konuşulan Arap lehçeleriyle kıyaslanmıştır.
32. Şerif Demir (2017). **Tek Parti Döneminde Siirt'te Arapça Kullanımı**. Yazar, Siirt Arapçasının tarihsel ve siyasi olarak tek parti dönemindeki kullanımını değerlendirmiştir.
33. Werner Arnold (2017). **The Arabic Dialect of the Jews of İskenderun**. Araştırmada, İskenderun'da yaşayan Yahudilerin konuştuğu Arap diyalekti genel hatlarıyla ele alınmıştır.
34. Abdulhadi Timurtaş (2018). **Tekniyyâtu Binâi'l-Kıssati's-Şa'biyye fî Mardin ve fî Katar: Dirâse Mukârana**. Araştırmada Mardin ve Katar'ın halk kültüründe yaygın olan kimi hikayeler tahlil edilmektedir. Makale dil özelliklerini ele almaktan çok, ilgili lehçelerin metindilbilimsel açıdan analizini içermektedir.
35. Adnan Arslan (2018). **Türkiye'de Arap Lehçeleri Araştırmaları ve Öğretilmesi Konusunda Olumsuz Yaklaşımın Nedenleri**. Makalede lehçelerdeki bazı fonetik değişimlere atıfla, yazılı kültürü destekleyen sözlü kültürün önemi vurgulanmıştır.
36. Muna Yüceol Özezen (2018). **Arapçayı Lehçe Düzeyinde ve Latin Esaslı Bir Alfabeyle Yazma ve Öğretme; Çukurova Arapçası Örneği**. Yazar bu makalede, Çukurova Arap lehçesi örneğinde bir lehçenin Latin alfabesi esasına göre öğretilmesi tartışmasından bahisle, Arap harflerini bilmeyen büyük bir kesim için kaybolmaya yüz tutmuş bir lehçeyi canlandırmanın imkanını ele almıştır.
37. Ahmet Abdülhadioğlu (2019). **Dilsel ve Kültürel Özellikleri Bakımından Mardin Arapça Lehçesi**. Yazar, örnekler üzerinden Mardin Lehçesinin dilsel ve kültürel özelliklerini ele almıştır.
38. Emin Cengiz (2019). **Mardin Arapça Diyalekti**. Makale, Dr. Mehmet Şayır tarafından kaleme alınan Mardin Arapça Diyalekti isimli eserin tanıtımını içermektedir.
39. Emin Cengiz (2019). **Siirt Arapçasının Korunmasında Sözlü Kültürün Rolü**. Yazar makalesinde, Siirt ve çevresinde Arapça konuşulan yerlerden derlenen müzik sözleri,

mani, atasözü ve deyim örneklerinden hareketle söz konusu dilin yaşamaya devam ettiğini ispatlamaya çalışmıştır.

40. Emin Cengiz (2019). **Siirt Arapçasında Dilsel Farklılıklar**. Yazar bu makalede Siirt-Mardin hattında Arap nüfusunun bulunduğu çeşitli yerleşim alanlarındaki dil farklılıklarına değinmiştir.
41. Hadra Kübra Tamtamış (2019). **Baskın ve aracı dil kavramları bağlamında Türkçenin Mardin Arapçasına Etkisi**. Yazar, Mardin Arapçasının Türkçeden ödünçlediği kelime örnekleri üzerinden lehçenin fonetik özelliklerini incelemektedir.
42. Sedat Akay (2019). **Siirt Arapçasındaki Deyimler ve Mesellerin Filolojik Özellikleri**. Yazar, Siirt Arapçasının dil özelliklerini deyim ve atasözleri örnekleri üzerinden ele almaktadır.
43. Uğur Gülbil (2019). **Kilis'teki Arapça Tabelaların Dil ve Kültür Yönüyle İncelenmesi**. Yazar, bu çalışmayı Kilis'teki işyerlerinde Arapça olarak asılmış tabela ve levhaların dilini yorumlamak amacıyla hazırlamıştır.
44. Aydın Aktay (2020). **Bir Kimlik Şehri Siirt ve Can Çekişen Arapçası**. Yazar, bu çalışmasıyla şehir, kimlik ve bellek kavramları ile ilgili kent sosyolojisi literatürüne Siirt Şehri ve Siirt Arapçası örneği üzerinden katkıda bulunmayı amaçlamıştır.
45. Erhan Tekin (2020), **Dabke Folk Dance With Lyrics And Music In Hatay Arab Alawite Culture**. Müellif, Arap dünyasında olduğu gibi Hatay'da da kültürel bir ritüel olan "depki" teması özelinde Hatay Arapçasına ait türkülerini incelemiştir. Depki, türkü söyleyerek oynanan bir halay türüdür.
46. Muna Özezen (2020). **Çukurova Araplarının Sözlü Edebiyatları Üzerine Gözlemler**. Bu çalışmada, Çukurova Araplarının sözlü edebiyat ürünleri tasnif edilmiş ve her tür örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.
47. Yakup Göçemen (2020). **Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri**. Müellif, Kilis ağzına özgü bazı kelimelerin etimolojik tahlillerini yaparak onların asli manalarını ortaya koymuş, yaşanan anlam değişimlerine dikkat çekmiştir.
48. Yıldız Deveci Bozkuş (2020). **Mardin'de Tarihsel Süreçte Ermeni-Arap İlişkilerinin Ermenice ve Arapça Üzerindeki Etkileşimleri**. Makalede, Ermenice el yazmaları, Arapça konuşan Mardin Ermenileri, döneme dair gazeteler, istatistiki veriler, konuyla ilgili yabancı seyyahların raporları ve Ermeni Patrikhanesi kayıtları esas alınarak iki toplumun birbirleriyle olan temasları ışığında Arapça ile Ermenicenin etkileşimi konu edilmiştir.
49. Emin Cengiz (2021). **Siirt Arapçasında kullanılan Atasözleri ve Deyimlerde Dini Motifler**. Bu çalışmada, Siirt merkez ile Rıstâk bölgesinde konuşulan Arap diyalektinin atasözlerinde yer alan dini motifler incelenmiştir.
50. Gamze Mutlu (2021). **Türkçe-Arapça Dil İlişkilerine Tarihsel ve Güncel Bir Bakış: Mardin Arapçası Atasözleri Örneği**. Bu makalede, atasözleri ekseninde Türkçe ve Arapça arasındaki ilişkilerinin günümüzdeki boyutu ele alınmıştır.
51. İbrahim Özcan (2021). **Harran Arap Lehçesi: Dil ve Üslup Özellikleri**. Aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilen bu çalışmada Harran Arapçasının dil özellikleri ana hatlarıyla özetlenmiştir.
52. Muna Yüceol Özezen (2021). **Arapça ve Lehçeleri Üzerine Yeni Bir Yayın ve Türkçe Dil İlişkileri Bakımından Önemi**. Bu makale, Arap lehçelerinin yayılma alanları üzerine hazırlanmış *Arabic and Contact-induced Change* isimli yayını tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır.

53. Şeyhmus Ataş (2021). **İki Dillilik Bağlamında Arapça Tümcelerde Türkçe Tümce içi Kod Değiştirimi: Mardin Örneği**. Çalışma, ana dili Arapça olan iki dilli/çok dilli bireylerin Türkçe isim, sıfat ve eylemsileri kullanma biçimlerini incelemektedir.
54. Yusuf Özcan (2021). **Arap Halk Edebiyatında Muhâhe Söyleme Geleneği (Tarsus Arap Alevileri Örneği)**. Yazar, Tarsus Arap Alevilerinin Arapça sözlü edebiyat geleneklerinin bir parçası olan muhâhe (başta kına, nişan törenlerinde gelin, damat ve katılımcılara yönelik olmak üzere asker uğurlama, askerden dönüş, uzun bir ayrılıktan sonra kavuşma, eğitimde gösterilen başarı, mezuniyet vs. gibi hayatın önemli aşamalarında söylenen mani türü ezgi) örneklerini derlemiştir.
55. Abdulkhakim Önel (2022), **Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişimleri ve Alternatif Kelime Kullanımları**. Yazar, Harran Arapçasındaki kelimelerde meydana gelen semantik değişimlerin (anlam genişlemesi, anlam daralması, anlam kayması) yanı sıra lehçede kullanılan kelimelerin standart Arapçaya alternatif olması imkanını tartışmıştır.
56. İzzettin Çelik ve Mehmet Ali Kılavuz Araz (2022). **Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Atasözleri (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)**. Çalışmada Mardin ili Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan atasözleri fasih Arapça ve Türkçe ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır.
57. Ömer Acar ve İbrahim Özcan (2022). **Geçmişten Bugüne Mudar Lehçesi**. Arapça makalede Mudar lehçesinin tarihten günümüze geçirdiği aşamalar ve yayılımı ele alınmaktadır. Makalede dolaylı yoldan Anadolu Arap lehçelerinin tarihsel izlerine işaret edilmiştir.
58. Yakup Göçemen (2022). **Hatay'ın Altınözü İlçesinde Kullanılan Arapça Lehçesi ve Bu Lehçede Yer Alan Bazı Atasözleri**. Yazar, Altınözü Arapçasının genel özelliklerini ve bu lehçede kullanılan bazı atasözlerini tespit ederek Türkçedeki benzer atasözleriyle karşılaştırmaktadır.

4. Kongre ve Sempozyum Bildirileri

Lehçe araştırmalarının bir diğer türü de gerek içerik itibarıyla gerekse yöntem açısından makaleler ile paralellik arz eden kongre ve sempozyum bildirileridir. Aşağıda, yurt içi ve yurtdışında sunulan 20 adet bildiri kronolojik biçimde sıralanarak tanıtılmıştır:

1. Werner Arnold (1995). **Arabian Dialects in the Turkish Province of Hatay**. Bildiride Hatay Arapçası fonetik ve morfolojik yönden analiz edilmiştir.
2. Bo Isaksson (2002). **Sason: New data from a nearly forgotten Arabic minority in Turkey**. Çalışmada, fonetik, morfoloji ve sentaksın dışında zamir ve sayılar gibi dildeki temel bazı konular Sason Arapçası özelinde ele alınmıştır.
3. Ed. Ercan Gümüş, Veysel Gürhan (2011). **Uluslararası Ömerli-Ömeran ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri**. Ömerli Kaymakamlığı ve Belediyesi ile Şarkiyat Araştırma Derneğinin katkılarıyla 2011'de gerçekleştirilen *Uluslararası Ömerli/Ömeran ve Çevresi Sempozyum* isimli sempozyumda kaleme alınan araştırmalar Mardin Arapçası hakkında bazı bilgiler vermektedir.
4. Abdulmuttalip Arpa (2011). **Mihellemi Lehçesi'in Fasih (Kur'an) Dili Anlama Yeterliliği**. Bu araştırmayla, Midyat bölgesinde yaşayan kişilerin fasih Arapçanın en üst metni olan Kur'an-ı Kerim'i anlama yeterliliklerinin ölçülmesi amaçlanmıştır.
5. Gabriel Bişună (2011). **el-Ef'âl el-Musâ'ide fi'l-Lehceti'l-'Arabiyeti'l-Mahkiyye fi Midyât**. Bildiride Midyat'ta konuşulan Muhalleme lehçesindeki yardımcı fiiller ele alınmıştır.

6. George Grigore (2011). **el-Hurûf el-Fi'liyye fi'l-Lehceti'l-'Arabiyyeti'l-Mahkiyye fi Midyât (el-Muhallemiyye)**. Araştırma, Midyat Arapçasında fiillerin başına gelip onların zamanını tayin eden kelime gruplarıyla ilgili önemli tespitler içermektedir.
7. Gabriel Bițună, George Grigore (2012). **Common Features of North Mesopotamian Arabic Dialects Spoken in Turkey (Şırnak, Mardin, Siirt)**. Bildiride Şırnak, Mardin ve Siirt yörelerinde konuşulan Arap lehçeleri karşılaştırmalı biçimde incelenmiştir.
8. Faruk Akkuş (2015). **The Arabic Dialect of Mutki-Sason Areas**. Bildiride Sason ve Mutki bölgesinde konuşulan Arapça başta olmak üzere Anadolu Arap lehçeleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.
9. Faruk Toprak (2015). **Siirt Arap Diyalektine Girmiş Yabancı veya Ödünç Kelimelerin Köken, Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi**. Bu çalışmada yazar, Siirt lehçesinin çevre dillerle yaşadığı etkileşimi ele almıştır.
10. Gabriel Bițună (2015). **The Spoken Arabic of Siirt: Between Progress and Decay**. Yazar Siirt Arapçasını gelişim ve yok olma gibi iki farklı perspektif açısından incelemiştir.
11. Mehmet Şayır (2015). **el-Emsâl fi Lehçeti Mardin el-'Arabiyye**. Yazar, Mardin lehçesini yöre halkına ait meseller üzerinden anlatmaktadır.
12. Otto Jastrow (2015). **The Position of Mardin Arabic in The Mesopotamian-Levantine Dialect Continuum**. Bu çalışmada Mardin Arapçasının temel özellikleri civar bölgelerdeki lehçelerle karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.
13. Ștefan Ionete (2015). **Some Features of Arabic Spoken in Hasköy**. Yazar, Muş-Hasköy'de konuşulan Arap lehçesini fonetik ve biçim-sözdizimi açısından incelerken diğer lehçelerle kısa bir karşılaştırmasını yapmaktadır.
14. Yaşar Acat (2015). **Dirâse Mukârane fi'l-'Anâsırı'l-Muštereke fi'l-Lehecâti'l-'Arabiyyeti'l-'Anadûliyyeti'l-Mu'âsıra**. Müellif seçmiş olduğu yüz kelime üzerinden lehçeler arasında karşılaştırmalar yaparak birtakım çıkarımlarda bulunmuştur.
15. Ahmet Abdülhadioğlu (2019). **Mardin Arapça Diyalektinde Türkçe Dilsel ve Kültürel Unsurlar**. Bu çalışmada yazar Mardin Arap lehçesine geçen Türkçe dil ve kültür unsurlarını incelemiştir.
16. Gizem Biçer, Melih Akkaş ve Sevinç Bihan (2019). **An Investigation on Sedentary Arabic of Hatay: Transfer And Shift of Language Within Turkish-Arabic Speaking Generations**. Bu çalışmada Antakya ve Samandağ bölgesinde yaşayan Arapların dil yeterliliği ve Arap dilini yeni nesillere aktarma durumları özelinde mahalli Arapça incelenmiştir.
17. Mehmet Şirin Çıkar ve Abdülhadi Timurtaş (2019). **Sason-Kozluk'ta Konuşulan Arapçanın Kelime ve Cümle Yapıları Üzerine**. Sason ve Kozluk bölgelerinin morfoloji ve sentaks özellikleri örnekler üzerinden anlatılmıştır.
18. Ömer Acar, İbrahim Özcan (2019). **Hasâisü ve Esâlibü'l-Lehceti'l-Mahkiyye fi Harran**. Harran Arapçasının dil üslup ve özellikleri Arapça olarak sunulmuştur.
19. Abdülhakim Önel (2020). **Harran'a Arap Nüfusunun Yerleşmesi ve Meseller Örneğinde Harran Lehçesinin Dilsel Özellikleri**. Bildiride, Harran'da Arap nüfusunun iskanı tarihi kaynaklar ışığında ele alınmış, Harran lehçesinin özellikleri darbimeseller bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.
20. Ömer Acar ve İbrahim Özcan (2022). **Vad'u'l-Lehecâti'l-'Arabiyye el-Mahalliyye fi Turkiyâ - Nemûzec 'Amel Meydânî**. Yazarlar, TÜBİTAK tarafından desteklenen 121K118 no'lu proje bağlamında Arapça konuşulan bölgelerle ilgili yapılan bir saha çalışmasının bulgularını özetlemiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, önemli sayıda çalışmaların yapılmış olduğu görülmekle birlikte, gerek doktora düzeyindeki ayrıntılı çalışmaların azlığı gerekse lehçe-ağız dilbilim ilkelerinin her çalışmada dikkate alınmamış olması, alanda yeni çalışmalara ihtiyaç doğurmuştur. Ayrıca genel olarak birbirinden kopuk ve dağınık bir görünüm arz eden çalışmaların belli bir disiplin altında, koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlamak, uzmanların birbirini tanıyıp deneyimlerini paylaşmalarına imkân sağlamak vb. gerekçelerle ‘Mahalli Arap Lehçeleri’ başlığıyla sempozyum veya kongrelerin düzenlenmesi gerekir.

5. Saha Araştırmaları

Anadolu coğrafyasında konuşulan Arap lehçelerine dair yerli-yabancı araştırmalar dışında saha çalışmaları da yapılmıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere, literatür listesindeki eserler içerisinde saha çalışması gerçekleştirenler bulunmakla birlikte yazarların önemli bir kısmı buna değinmemiştir. Saha çalışması içerdiğini belirtenler de genellikle ayrıntı vermemiştir.

1. Ahmet Abdülhadioğlu'nun *Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri* ismiyle kitaplaştırdığı ve Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenen çalışma, yaklaşık 10 yıllık bir saha araştırmasının ürünüdür. Çalışmada Mardin Arapçasında kullanılan 2772 atasözüne yer verilmiştir. Kapsam itibarıyla Mardin merkez ile bağlı ilçeler ve bu ilçelere bağlı 39 yerleşim birimindeki saha çalışmasında toplam 152 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır.
2. *Türkiye’de Konuşulan Arapça Lehçeleri-Karşılaştırmalı Bir İnceleme* başlıklı TÜBİTAK-1002 projesi kapsamında Dr. İbrahim Özcan (yürütücü), Doç. Dr. Ömer Acar (danışman) ve Arş. Gör. Ramazan Kılıç (bursiyer) tarafından 2022 yılında yapılan saha araştırması, -tespit edebildiğimiz kadarıyla- kapsam ve içerik bakımından alanında ilk olma özelliğine sahiptir. Saha çalışması kapsamında derleme faaliyeti yapılan bölgeler Türkiye’de Arapçanın diyalektik özelliklerini koruyabilen yerlerden seçilmiştir. Bu kapsamda ülkemizde Arap nüfusunun en yaygın olduğu Hatay, Adana, Mersin, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Kilis şehirleri gezilmiş ve derleme yapılmıştır. Bölgedeki konuşulan lehçenin bilimsel tespiti ve gerekli kayıtların yapılması için bölgede doğup büyümüş ve uzun süredir orada yaşayan kaynak kişiler seçilmiştir. Çalışmanın sonuç raporu TÜBİTAK tarafından 28.03.2023 tarihinde kabul edilmiş ancak henüz yayımlanmamıştır.

SONUÇ

Türkiye’de konuşulan mahalli Arap lehçeleri hakkında pek çok araştırma kaleme alınmıştır. Bu alanda yapılan ilk çalışmaların Batılılara ait olduğu görülmektedir. Batılı araştırmacılar ile yerli araştırmacılar arasındaki temel farkın yöntem kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Batılı araştırmacılar sahaya inerek veri toplamışlar, gözlemler yaparak mahalli lehçeleri mütalaa etmişlerdir. Türkiye kaynaklı araştırmalarda ise genel olarak standart Arapça ve yerleşik lehçeler arasındaki farklar inceleme konusu yapılmıştır. Yerleşik lehçe araştırmalarının büyük oranda Mardin, Siirt, Hatay ve Urfa şehirleri ile civar yerleşim birimleri üzerinde yoğunlaştığı, diğer bölgelere ilginin ise nispeten daha az olduğu görülmüştür. Çalışmalarda, içerik açısından ağırlıklı fonetik ve morfolojik konular işlense de sözdizimi ve söz varlığına ilişkin veriler de yer almaktadır. Açıkça belirtilmemiş olsa da yerli araştırmalardan sözlü kaynak verilerine dayananlarının sahada gerçekleştiği düşünülebilir. Ayrıca inceleme konusu olan lehçeyi anadili olarak konuşan araştırmacıların ortaya koyduğu çalışmalar da bir dereceye kadar saha çalışması kapsamında değerlendirilebilir. Geriye kalanlar ise aksi belirtilmediği sürece saha çalışması kapsamı dışında tutulmalıdır. Bu kapsamda Arap diyalektiği hakkında araştırma yapacak kişilerin çalıştıkları bölgelerde belli süre saha çalışmasına katılmaları son derece önem arz etmektedir. Ayrıca akademik çalışmalar kadar sistematik olmasa da amatör ruhla hazırlanmış kimi çalışmalar lehçelerin söz varlığı açısından oldukça zengin veriler sunabilmektedir.

Küreselleşmenin en önde gelen etkilerinden biri kültür ve dilde yaşanan değişim ve dönüşümlerdir. Bu sebeple binlerce yıllık birikimi yansıtan lehçe ve ağızların daha geniş ve ayrıntılı çalışmalara konu edilmesi elzemdir. Özellikle doktora düzeyindeki çalışmalarda yerel Arap lehçelerinin dilbilimsel perspektifle ele alınması büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, elde söz varlığını bir araya getiren derleme sözlüğü bulunmadığı için dil olguları genellikle aynı sözcüklerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu da alanda yapılan çalışmaların genellikle birbirinin tekrarı gibi görünmesine yol açtığı gibi, araştırmacıların özgünlüğüne bir nevi gölge düşürmüştür; daha da önemlisi, diyalektik olguların farklı örnekler üzerinden ölçümlenmesini güçleştirmiştir. Nitekim yapılan incelemelerde, kurallı olduğu düşünülen bir takım fonetik değişimlerin başka örneklerde geçerli olmadığı görülmüştür. Bu da göstermektedir ki, araştırılan diyalektik olguların standart olup olmadığı, her örnekte çalışıp çalışmadığı ancak geniş çaplı bir derleme faaliyetinden sonra net olarak belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdeldaim, Karim Farouk Ahmed. "Mardin Dialect In The Balance of Linguistics". *International Periodical for the Languages. Literature and History of Turkish or Turkic* 12/15 (2017), 1-34.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. "Dilsel ve Kültürel Özellikleri Bakımından Mardin Arapça Lehçesi". *The Journal of Mesopotamian Studies* 4/1 (2019), 3-22.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. *el-Edebu'ş-Şefehî el-Arabî fi Mardin*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2019.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. "Mardin Arapça Diyalektinde Türkçe Dilsel ve Kültürel Unsurlar". 2. *Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi* (23-25 Ağustos 2019). ed. Yasemin Ağaoğlu – Figen Yıldız. 88-92. Mardin: Farabi Yayınevi, 2019.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. "Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürün Korunmasında Hikâye Gecelerinin Rolü". *Mukaddime* 7/2 (2016), 243-257.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. *Sözlü Kültür Bağlamında Mardin Arapça Atasözleri*. İstanbul: Kriter Yayınevi. 2019.
- Acar, Ömer – Özcan, İbrahim. "Geçmişten Bugüne Mudar Lehçesi". *Şarkiyat* 14/2 (2022), 670-688.
- Acar, Ömer – Özcan, İbrahim. "Hasâisü ve Esâlîbü'l-Lehçeti'l-Mahkiyye fi Harran" 11. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi* (26-28 Eylül 2019). ed. İrfan Polat vd. 76-84. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. 2019.
- Acar, Ömer – Özcan, İbrahim. "Vad'u'l-Lehecâti'l-'Arabiyye el-Mahalliyye fi Turkiyâ -Nemûzec 'Amel Meydânî". 16. *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi*, Ed. Asad Layek vd. 903-910. Rize: Recent Academic Studies, 2022.
- Acat, Yaşar. "Dirâse Mukârane fi'l-'Anâsiri'l-Muştereke fi'l-Lehecâti'l-Arabiyyeti'l-Anaduliyeti'l-Mu'âsıra". 11th *International Conference of AIDA* (25-28 Mayıs 2015). ed. George Grigore - Gabriel Biţună. 13-20. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti, 2016.
- Acat, Yaşar. "Mahallemî Lehçesinde Kullanılan Atasözü ve Deyimlerin Fasih Arapçada Kullanılan Atasözü ve Deyimlerle Mukayesesi". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/2 (2016), 694-704.
- Acat, Yaşar. *Türkiye'de Konuşulan Arap Diyalektleri*. İstanbul: Akdem Yayınları. 2018.
- Ağbaht, Mahmut. "Antakya'nın Dursunlu Köyünde Konuşulan Arap Diyalekti". *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/39 (2014), 7-26.
- Ağbaht, Mahmut. *Hatay Yerleşik Arap Diyalektleri: WALs'e Göre Dil Özellikleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Ak, Mehmet. Mahalleli Lehçesinde Fiiller ve Fasih Arapçadaki Fiillerle Karşılaştırması, Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akay, Sedat. "Siirt Arapçasındaki Deyimler ve Mesellerin Filolojik Özellikleri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2019), 277-288.
- Akay, Sedat. *Günümüz Siirt Arapçası*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Akın, Cahit. Otto Jastrow ve Shabo Talay. "Nörşen: Ein Anatolisch-arabischer Dialekt der Sason-Muş-Gruppe". *Zeitschrift für Arabische Linguistik*. ed. Harrassowitz Verlag. 73-96. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2017.
- Akın, Erdem. "Başka Şehirlere Göç Etmiş Siirtli Arap Ailelerin Siirt Arapçasına İlişkin Tutumları", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/10 (2017), 435-460.
- Akkuş, Faruk. "Anatolian Arabic". *Arabic and Contact-Induced Change*. ed. Christopher Lucas - Stefano Manfredi. 135-158. Berlin: Language Science Press, 2020.
- Akkuş, Faruk - Benmamoun, Elabbas. "Syntactic outcomes of contact in Sason Arabic". *Arabic in Contact*. ed. Stefano Manfredi. Mauro Tosco. 37-52. Amsterdam: John Benjamins. 2018.
- Akkuş, Faruk. "Clause Structure in Contact Contexts: the Case of Sason Arabic". *Perspectives on Arabic Linguistics XXVIII*. ed. Y. Haddad. E. Potsdam. 153-172. Amsterdam: John Benjamins, 2016.
- Akkuş, Faruk. "Peripheral Arabic Dialects". *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*. Ed. Elabbas Benmamoun - Reem Bassiouney. 454-472. New York: Routledge, 2018.
- Akkuş, Faruk. *Sason Arapçasının İşlevsel Kümeleri ve Öbek Yapısı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Akkuş, Faruk. "The Arabic Dialect of Mutki-Sason Areas". *11th International Conference of AIDA*. ed. George Grigore - Gabriel Bițună. 29-40. Bucharest: Editura Universității din București, 2016.
- Akkuş, Faruk. *The Functional Categories And Phrase Structure Of Sason Arabic*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Doğu Dilleri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Aktay, Aydın. "Bir Kimlik Şehri Siirt ve Can Çekişen Arapçası". *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2020), 82-89.
- Alp, Musa - Özcan, Yusuf. "Adana-Akkapı Araplarının Fasih Arapçayı/Kur'an Arapçasını Anlama Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme". *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 9/1 (2017), 203-219.
- Arnold, Werner. "Arabian Dialects in the Turkish Province of Hatay", *Proceedings of the 2nd International Conference of L'association Internationale Pour La Dialectologie Arabe*, 1-10. 1995.
- Arnold, Werner. "The Arabic Dialect of the Jews of Iskenderun", *Romano-Arabica VI-VII*. (2006-2007), 7-12.
- Arpa, Abdulmuttalip. "Fasîh (Kur'ân) Arapça Bağlamında Hatay ve Siirt Ağızları Arasında Bir Değerlendirme". *The Journal of Academic Social Science Studies* 2/31 (2015), 9-19.
- Arpa, Abdulmuttalip. "Mihelleli Lehçesi'in Fasîh (Kur'ân) Dili Anlama Yeterliliği". *Uluslararası Midyat Sempozyumu*. Ed. İbrahim Özçoşar. 343-355. Mardin: Artuklu Üniversitesi, 2011.
- Arslan, Adnan. "Türkiye'de Arap Lehçeleri Araştırmaları ve Öğretilmesi Konusunda Olumsuz Yaklaşımın Nedenleri". *Sosyal Bilimler Dergisi* 4/14 (2018), 496-505.
- Aslan, Ahmet. "İslâmî Fetihten Emevi Döneminin sonuna kadar Diyâr-ı Muđar'da (Harran Bölgesinde) Arap Edebiyatı Çevresi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 /27 (2012), 169-191.

- Ataş, Şeyhmus, "İki Dillilik Bağlamında Arapça Tümcelerde Türkçe Tümceiçi Kod Değiştirimi: Mardin Örneği". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18/2 (2021), 79-87.
- Bankır, Mehmet Malik – Akdemir, Yılmaz. "Siirt Arapçasının Türkçeye Zenginleştirilmesi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/13 (2017), 139-146.
- Baygın, Habib. "Midyat Yöresel Arapçası (muhallemî) ve Sözlü Edebiyatı". *Dergiabant* 4/8 (2016), 118-119.
- Bazancir, Recai. "Folklor Derlemelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Bingöl Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2016), 99-114.
- Biçer, Gizem vd. "An Investigation on Sedentary Arabic Of Hatay: Transfer And Shift Of Language Within Turkish-Arabic Speaking Generations". *13. Dilbilim Öğrenci Kurultayı*. ed. A. Sumur Özsoy – Eser E. Taylan. 1-18. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Biţună Gabriel – Grigore, George. "Common Features of North Mesopotamian Arabic Dialects Spoken in Turkey (Şırnak, Mardin, Siirt)". *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre: Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri*. ed. Nesim Doru. 545-554. İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Biţună, Gabriel. "el-Ef'âl el-Musâ'ide fi'l-Lehceti'l-'Arabiyeti'l-Mahkiyye fi Midyât", *Uluslararası Midyat Sempozyumu*. 357-366. Mardin: 2011.
- Biţună, Gabriel. "The Spoken Arabic of Siirt: Between Progress and Decay". *11th International Conference of AIDA*. ed. George Grigore - Gabriel Biţună. 147-154. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti, 2016.
- Blanc, Haim. *Communal Dialects in Baghdad*, Center for Middle Eastern Studies. 1964
- Bläsing, Uwe. "Anadolu Saman Yığınları Hikâyesi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 63/2 (2015), 121-144.
- Borg, Alexander. *Cypriot Arabic*, Deutsche Morgländische Gesellschaft. 1985
- Bozkuş, Yıldız Deveci. "Mardin'de Tarihsel Süreçte Ermeni-Arap İlişkilerinin Ermenice ve Arapça Üzerindeki Etkileşimleri". *International Journal of Mardin Studies* 1/1 (2020), 31-53.
- Cengiz, Emin. "Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası ('Arabi'l-Welēye')", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/18 (2017), 265-267.
- Cengiz, Emin. "Mardin Arapça Diyalekti". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/22, (2019), 381-386.
- Cengiz, Emin. "Siirt Arapçasında Dilsel Farklılıklar". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (2019), 359-377.
- Cengiz, Emin. "Siirt Arapçasında Kullanılan Atasözleri ve Deyimlerde Dini Motifler". *The Journal of Mesopotamian Studies* 6/1 (2021), 129-143.
- Cengiz, Emin. "Siirt Arapçasının Korunmasında Sözlü Kültürün Rolü". *Mardin Artuklu Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 6/1 (2019), 67-87.
- Çelik, İzzettin – Araz, Mehmet Ali Kılay. "Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Atasözleri (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)". *ULUM Dini Tetkikler Dergisi* 5/1 (2022), 65-106.
- Çelik, İzzettin. *Mardin Lehçesinde Kullanılan Arapça Atasözü ve Duaların Fasih Arapça ve Türkçedekilerle Mukâyesesi (Gökçe Köyü ve Çevresi Örneği)*. Lefkoşa: Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çıkar, Mehmet Şirin – Timurtaş, Abdulhadi. "Mardin Yöresi Arapçasının Temel Özellikleri". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/34 (2012), 103-118.

- Çıkar, Mehmet Şirin – Timurtaş, Abdülhadi. “Sason-Kozluk’ta Konuşulan Arapçanın Kelime ve Cümle Yapıları Üzerine”. *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu*, ed. İrfan Polat vd. 1/562-571. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019.
- Çıkar, Mehmet Şirin – Timurtaş, Abdülhadi. “Siirt Yöresinde Konuşulan Arapçanın Temel Özellikleri”. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/28 (2009), 87-112.
- Çiçek, Sıtkı. *Siirt Arap Diyalektinde Kullanılan Atasözü ve Deyimler Üzerine Bir Çalışma*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Demir, Şerif. “Tek Parti Döneminde Siirt’te Arapça Kullanımı”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 5/9 (2017), 277-293.
- Derbas, Nesrin. *Mardin’de Konuşulan Arapça Lehçesinin Kültürel Kimliği*. Mardin: Artuklu Üniversitesi. Yaşayan Diller Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Eren, Hasan. “Anadolu Türkçesinde Yabancı Ögeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 51/2 (2003), 156-169.
- Göçemen, Yakup. “Hatay’ın Altınözü İlçesinde Kullanılan Arapça Lehçesi ve Bu Lehçede Yer Alan Bazı Atasözleri”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 26 (2022), 864-895.
- Göçemen, Yakup. “Kilis Ağzına Özgü Bazı Kelimeler ve Arapça Kökenleri”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 999-1032.
- Görgin, Mehmet Şefik. *Arapça Qeltu Lehçesi Siirt Arapçası*. Kocaeli: Özlem Ofset Matbaa, 2017.
- Görgün, Bengisu. *Türkiye’de Dil Hakları: Çukurova Bölgesi Arapça Lehçesi Örneği*. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Gümüş, Ercan – Gürhan, Veysel. *Uluslararası Ömerli-Ömeran ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Kent Işıkları Yayınları, 2011.
- Grigore, George. “el-Hurûf el-Fi’liyye fi’l-Lehceti’l-‘Arabiyyeti’l-Mahkiyye fi Midyât (el-Muhallemiyye), Uluslararası Midyat Sempozyumu. ed. İbrahim Özcoşar. 323-333, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2011.
- Grigore, George. “L’énoncé non verbal dans l’arabe parlé à Mardin”. *Romano-Arabica VI-VII* (2006-2007), 51-62.
- Grigore, George. “Polyfunctional Latin Graphemes Used in Writing the Spoken Arabic of Siirt”, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*. 97-108. Jerusalem: The Institute of Asian and African Studies. The Max Schloessinger Memorial Foundâtion, 2017.
- Grigore, George. *L’Arabe Parle a Mardin: Monographie D’Un Parler Arabe Peripherique*, Bükres: Editura Universităţii din Bucureşti, 2007.
- Gül, Necim. *Siirt Arapçasını Kurtarmak*. Ankara: Sage Yayıncılık, 2013.
- Gülbil, Uğur. “Kilis’teki Arapça Tabelaların Dil ve Kültür yönüyle incelenmesi”. *İslam Medeniyeti Araştırma Dergisi* 4/2 (2019), 217-260.
- Gülcü, İbrahim. *Hatay Altınözü Bölgesinde Konuşulan Arapça Diyalektiği: Atasözleri, Deyimleri ve Bunların Fasih Arapçayla Karşılaştırılması*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Gürhan, Veysel. “Mardin Şer’iye Sicillerinde Arapçanın Belge Dili Olarak Kullanılması ve Bu Dilde Yazılan Bir Belge Türü Olarak Mülk Alım-Satımlarında Kullanılan Yöntem”. *Şarkiyat Dergisi* 8/2 (2016), 992-1005.
- Halayqa, Issam – Ağbah, Mahmut. “Antakya ve Ramallah Arap Diyalektlerinde Tarım Terimleri: Etnografik ve Sözlüksel Bir Karşılaştırma”. *Doğu Araştırmaları* 13 (2014), 135-158.

- Ionete, Ștefan. "Some Features of Arabic Spoken in Hasköy". *11th International Conference of AIDA*. ed. George Grigore - Gabriel Bițună. 323-330. Bucharest: Editura Universității din București, 2016.
- Isaksson, Bo. "New Linguistic Data from the Sason Area in Anatolia". ed. Á. Csató, B. Isaksson, C. Jahani. *Linguistic Convergence and Areal Divergence: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. 181-190. New York: Routledge, 2005
- Isaksson, Bo. "Sason: New data from a nearly forgotten Arabic minority in Turkey". ed. Ignacio Ferrando and Juan José Sánchez Sandoval. *AIDA 5th Conference Proceedings*. 39-49. Cádiz: Servicio De Publicaciones Universidad De Cadiz, 2002.
- Jastrow, Otto. "Arabische Textproben aus Mardin und Äzex". *ZDMG* 119 (1969/70), 29-59.
- Jastrow, Otto. "Arabic Dialect Clusters in Turkey - Towards a Comparative Typology". *Türk Dilleri Araştırmaları* 6 (2006). 153-164.
- Jastrow, Otto. "Anatolian Arabic". *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 1/87-96. Leiden: Brill. 2006.
- Jastrow, Otto. *Der Neuararmäische Dialekt Von mlahsô*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1994.
- Jastrow, Otto - Talay, Shabo. *Der neuaramäische Dialekt von Midyat (Midyoyo) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2019.*
- Jastrow, Otto. "The position of Mardin Arabic in the Mesopotamian-Levantine Dialect Continuum". *Arabic and Semitic Linguistics Contextualized*. 177-189. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015.
- Jastrow, Otto. "The Position of Mardin Arabic in The Mesopotamian-Levantine Dialect Continuum". *Arabic and Semitic Linguistics Contextualized*. ed. Lutz Edzard. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden. 177-189, 2015.
- Jastrow, Otto. "Turkish and Kurdish influences in the Arabic Dialects of Anatolia". *Türk Dilleri Araştırmaları* 1/21 (2011), 83-94.
- Jastrow, Otto. "Where do we stand in the research on the Anatolian qeltu dialects?". *Romano-Arabica VI-VII (2006-2007)*, 63-69.
- Jastrow, Otto. *Daragözü: Eine arabische Mundart der Kozluk-Sason-Gruppe (Südostanatolien)*. Nürnberg: Hans Carl. 1973.
- Jastrow, Otto. *Die mesopotamisch-arabischen qeltu-Dialekte. Band I: Phonologie und Morphologie*. Wiesbaden: Steiner. 1978
- Klimiuk, Maciej. "The Folktale of Saint George and il-Xidir: A Text in Christian Arabic of is-Swaydî (Samandağ) in the Turkish Hatay Province". *Rocznik Orientalistyczny* (2016), 121-133.
- Lahdo, Ablahad. *The Arabic Dialect of Tillo in the Region of Siirt (South-eastern Turkey)*. Uppsala: Studia Semitica Upsaliensia. 2009.
- al-Mahmoud, Abdul Rahim al-Mohamad. *Yabancı Dil Olarak Arapça Öğreniminde Lehçelerin Etkisi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Memduhoğlu, Adnan. *Siirt Arapçası*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Mutlu, Gamze. "Türkçe-Arapça Dil İlişkilerine Tarihsel ve Güncel Bir Bakış: Mardin Arapçası Atasözleri Örneği". *The Journal of Mesopotamian Studies* 6/2 (2021), 179-202.
- Orhan, Davut. *Midyat Yöresel (Muhalleme) ve Sözlü Edebiyatı*. İstanbul: Sahaflar Yayınevi, 2015.
- Orhan, Davut. *Midyat Yöresel Arapçasında (Muhalleme) Anlatılar ve Özellikleri*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

- Önel, Abdülhakim. "Harran Arap Nüfusunun Yerleşmesi ve Meseller Örneğinde Harran Lehçesinin Dilsel Özellikleri". *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa*. 470-487. ed. Kasım Şulul - Ömer Sabuncu. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Önel, Abdülhakim. "Harran'a Arap Nüfusunun Yerleşmesi ve Meseller Örneğinde Harran Lehçesinin Dilsel Özellikleri". *I. Uluslararası İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa Sempozyumu*, 453-470. ed. Kasım Şulul vd. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2017.
- Önel, Abdülhakim. "Harran'da Konuşulan Arap Lehçesi Üzerinde Bir İnceleme". *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Harran*. 2/209-226. Ankara: Berikan Yayınları. 2018.
- Önel, Abdülhakim. *Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça Meseller ve Tahlilleri*. Harran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Önel, Abdülhakim. "Harran Bölgesi Arap Diyalektinin Kelime Semantiğinde Bazı Anlam Değişimleri ve Alternatif Kelime Kullanımları". *Artuklu Akademi* 9/2 (2022), 289-304.
- Önel, Abdülhakim. *Harran Bölgesinde Konuşulan Arap Diyalektinin Dil Bilimsel Özellikleri ve Sözlü Edebiyat Malzemeleri*. Malatya: İnönü Üniversitesi. Doktora Tezi, 2022.
- Özcan, İbrahim. "Harran Arap Lehçesi: Dil ve Üslup Özellikleri". *Harran İlahiyat Dergisi* 46 (2021), 100-113.
- Özcan, İbrahim. *Harran Arapçası Dil ve Üslup Özellikleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Özcan, İbrahim. *Türkiye'de Konuşulan Arap Lehçeleri-Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, 2023.
- Özcan, Yusuf. "Arap Halk Edebiyatında Muhâhe Söyleme Geleneği (Tarsus Arap Alevileri Örneği)". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 21/2 (2021), 741-769.
- Özcan, Yusuf. "Mersin'in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arap Diyalekti; Zamir ve Fiil Çekimi Bağlamında İnceleme". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2016), 234-250.
- Özcan, Yusuf. *Mersin'in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arapça Üzerine Bir Derleme Çalışması*. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Procházka, Stephan. "Arabic in Iraq, Syria, and southern Turkey". *Arabic And Contact-Induced Change*. ed. Christopher Lucas - Stefano Manfredi. 83-114. Berlin: Language Science Press, 2020.
- Procházka, Stephan. "Does geographical periphery imply linguistic periphery? The examples of the Arabic dialects of Cilicia and Urfa in Southern Turkey". *Romano-Arabica VI-VII* (2006-2007), 109-132.
- Procházka, Stephan. "Genüsse aus der Steppe: Kulturgeschichtliches und Etymologisches zur Wüsten-Trüffel nebst einem Text im arabischen Dialekt von Urfa (Südost-Türkei)". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*. 100 (2010), 119-135.
- Procházka, Stephan. *Die arabischen Dialekte der Çukurova (Südtürkei)*. Wiesbaden: Harratssowitz Verlag. 2002.
- Procházka, Stephan. *The Arabic Dialects of Northern Iraq, The Languages and Linguistics of Western Asia*. ed. Geoffrey Haig vd. Berlin: De Gruyter Mouton, 2019.
- Procházka-Eisl, Gisela. – Procházka, Stephan. "The Arabic speaking Alawis of the Çukurova: The transformation of a linguistic into a purely religious minority". *Linguistic minorities in Turkey and Turkic-speaking minorities of the periphery*. ed. Christiane Bulut. 309-328. Wiesbaden: Harratssowitz Verlag, 2018.

- Sasse, Hans Jürgen. *Linguistische Analyse des arabischen Dialekts der Mhallamiye in der Provinz Mardin (Südsttürkei)*. Hans-Jürgen Sasse, 1971.
- Socin, Albert. "Der arabische Dialekt von Mösul und Märdin". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 36/1 (1882), 1-53.
- Şayır, Mehmet. "el-Emsâlu fi Lehçeti Mardin el-'Arabiyye". *11th International Conference of AIDA*. ed. George Grigore - Gabriel Bişună. 485-492. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti, 2016.
- Şayır, Mehmet. *Mardin Arapça Dialekti*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2017.
- Şayır, Mehmet. *Mardin'de Konuşulan Arapça Lehçenin Ses Bilgisi Biçim Bilgisi ve Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi, 2017.
- Talay, Shabo. "Arabic Dialects of Mesopotamia", *The Semitic Languages An International Handbook*. ed. Stefan Weninger. 909-920. Göttingen: Hubert & Co. GmbH & Co. KG, 2011.
- Talay, Shabo. "The Influence of Turkish, Kurdish and Other Neighbouring Languages on Anatolian Arabic". *Romano-Arabica VI-VII*. (2006-2007), 179-188.
- Tamtamış, Hadra Kübra. "Baskın ve aracı dil kavramları bağlamında Türkçenin Mardin Arapçasına Etkisi". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2019), 194-206.
- Tekin, Erhan. "Dabke Folk Dance With Lyrics And Music In Hatay Arab Alawite Culture". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 96 (2020), 573-594.
- Timurtaş, Abdulhadi. "Tekniyyâtu Binâi'l-Kıssati's-Şa'biyye fi Mardin ve fi Katar: Dirâse Mukârana". *Mecelletu Câmi'ati Katar Kulliyeti'l-Âdâb* 2/2 (2018), 59-71.
- Toprak, Faruk. "Siirt Arap Dialektine Girmiş Yabancı veya Ödünç Kelimelerin Köken, Yapı ve Anlam Bakımından İncelenmesi", *11th International Conference of AIDA*. ed. George Grigore - Gabriel Bişună. 541-544. Bucharest: Editura Universităţii din Bucureşti, 2016.
- Werner, Arnold. *Die arabischen Dialekte Antiochiens*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1997.
- Yılmaz, Mehmet. *Adana Kozan İlçesinde Yaşayan Arap Kökenli Vatandaşların Dil Yapılarının İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Yiğit, Melike. *Hatay'ın Samandağ İlçesinde Konuşulan Arapça Üzerine Bir Derleme Çalışması*. Çorum: Hitit Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Yüceol Özezen, Muna. "Arapça ve Lehçeleri Üzerine Yeni Bir Yayın ve Türkçe Dil İlişkileri Bakımından Önemi". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021), 1042-1048.
- Yüceol Özezen, Muna. "Arapçayı Lehçe Düzeyinde ve Latin Esaslı Bir Alfabeye Yazma ve Öğretme; Çukurova Arapçası Örneği". *The Journal of Mesopotamian Studies* 3/2 (2018), 95-108.
- Yüceol Özezen, Muna. "Çukurova Arapçasına Türkçeden Geçmiş Fiil Kökleri", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/3 (2016), 195-214.
- Yüceol Özezen, Muna. "Çukurova Araplarının Sözlü Edebiyatları Üzerine Gözlemler". *The Journal of Mesopotamian Studies* 5/2 (2020), 167-189.
- Yüceol Özezen, Muna. "Türkiye'de Arapça Dialektleri -Karşılaştırmalı Tipolojiye Doğru", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24/2 (2015), 63-74.

STRUCTURED ABSTRACT

As far as we can determine, there has yet to be a comprehensive bibliographic study that compiles the research done in this field to shed light on future studies. Acat (2018) collected the studies of European researchers in the field. In addition, it is seen that previous studies are referred to in the beginnings of various studies on the Arabic dialects spoken in Turkey. The data presented collectively by previous studies will undoubtedly provide a significant perspective to new research. Since Arabic dialectology is a very broad subject, domestic-foreign studies on the local dialects spoken by Arabs living within the borders of the Republic of Turkey have been taken into account in terms of scope and originality. Categorically, there are four parts in total. These are, respectively, stand-alone books/book chapters, master's and doctoral theses, articles, congress and symposium papers and field research (118 sources). The studies presented under each section are given in chronological order. Many studies have been written about the local Arabic dialects spoken in Turkey. It is seen that the first studies in this field belonged to Westerners. It is understood that the main difference between Western researchers and domestic researchers is due to the method. Accordingly, Western researchers went to the field to collect data, make observations, and consider local dialects. In studies originating from Turkey, the differences between standard Arabic and established dialects were examined in general. It has been observed that the settled dialect research is mostly concentrated on the cities of Mardin, Siirt, Hatay and Urfa and the surrounding settlements. At the same time, the interest in other regions is relatively less. Although phonetic and morphological subjects are mostly covered in terms of content, data on syntax and vocabulary are also included in the studies. Although not explicitly stated, some domestic studies based on oral source data occurred in the field. In addition, the studies of researchers who speak the dialect as a mother tongue can be evaluated to some extent within the scope of fieldwork. The remainder should be excluded from fieldwork unless otherwise stated. In this context, it is extremely important for people who will research Arabic dialectic to participate in fieldwork for a certain period in their work regions. Finally, although more systematic than academic studies, some studies prepared with an amateur spirit can provide rich data regarding dialects.